

Paulo Freire’de Öğretme Eyleminin Etik Doğası

Zeynep KANTARCI BİNGÖL¹

Öz: Bütün meslek sahibi insanlar işlerini yaparken sorumlu olduğu kişilerin iyiliğini, faydasını ve çıkarını gözetmekle mükelleftir. Bu hususta her mesleğin çalışanlarına yol gösterecek etik ilkeleri mevcuttur. Tarihin her döneminde kutsal bir iş sayılan eğitimin yürütücüleri olan öğretmenlerin de mesleki yaşantılarında kararlar alırken, eylemlerde bulunurken ya da neyin doğru ve neyin yanlış olduğu ile ilgili ikilemlere düşerken onlara rehberlik etmesi amacıyla etik ilkeler oluşturulmaktadır. Öğretmenlerin mesleklerine, meslektaşlarına, öğrencilerine, ailelere ve topluma karşı görev ve sorumluluklarına yönelik benimsemesi gereken etik ilkelerin neler olması gerektiği konusu çeşitli zamanlarda farklı otoriterler, eğitim bilimciler ve filozoflar tarafından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeyi yapan düşünürlerden biri de Brezilyalı filozof Paulo Freire’dir. Freire, öğretmenlerin mesleklerini yaparken dikkat etmeleri gereken etik ilkeler üzerinde önemle durmakta ve öğretmenlerin mesleki uygulamaları ile etik ilkeleri arasında bir mesafenin olmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Öğretmenin sahip olması gereken nitelikler ile öğretme ediminin doğası arasında bağ kuran Freire, bir öğretmenin göz önünde bulundurması gereken etik ilkeleri yazdığı eserinde detaylı olarak incelemiştir. Freire’nin bu konudaki tespitlerinin ele alınarak eğitim ve etik arasındaki ilişkiyi nasıl temellendirdiğinin irdelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Paulo Freire, etik, etik ilkeler, eğitim, öğretme, öğretmen.

The Ethical Nature of the Act of Teaching in Paulo Freire

Abstract: All professional people are obliged to look after the goodness, benefit, and interest of the people they are responsible for while doing their jobs. In this regard, every profession has ethical principles to guide its employees. The ethical principles are established to guide teachers, who are the executors of education, which is considered a sacred work in every period of history, when making decisions, taking actions in their professional lives, or falling into dilemmas about what is right and what is wrong. The issue of what ethical principles teachers should adopt towards their duties and responsibilities towards their profession, colleagues, students, families, and society has been evaluated by different authorities, educational scientists, and philosophers at various times. One of the thinkers who made this evaluation was the Brazilian philosopher Paulo Freire. Freire emphasizes the ethical principles that teachers should pay attention to when doing their profession and emphasizes that there should be no distance between teachers’ professional practices and ethical principles. Freire, who establishes a link between the qualities that a teacher should have and the nature of the act of teaching, examined in detail in his work the ethical principles that a teacher should consider. This study aims to examine Freire’s determinations on this subject and how he grounded the relationship between education and ethics.

Keywords: Paulo Freire, ethic, ethical principles, education, teaching, teacher.

Giriş

Etiğin insan davranışlarını düzenleyen ve onlara yön veren bir unsur olduğu düşünüldüğünde yine insan davranışlarında yaşantıları aracılığıyla istendik ve kalıcı bir davranış değişikliği

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü E-posta: z.kantarci@alparslan.edu.tr; ORCID: 0000-0003-3778-1659

sağlama süreci olan eğitim ile yolunun kesişmesi kaçılmazdır. Eğitim, doğduğu andan itibaren insanı bir şekilde sokma süreci, etik ise bu süreç içinde “Ne yapmalıyım?”, “Nasıl yaşamalıyım?” gibi sorulara bir cevap aramak olarak nitelendirildiğinde eğitim ve etik arasında sıkı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bundan dolayı eğitimin hedefleri, değerleri ve süreçleri açısından öncelikle ele alınması gereken bir durum olarak eğitimde etik konusu her zaman gündemde bulunmaktadır (İlgaz ve Bilgili, 2006, s. 201-202). Eğitim üzerine yapılan çalışmalara eleştirel bir perspektiften bakan, eleştirel pedagoji geleneğinin yapıtaşı olarak kabul edilen Paulo Freire (1921-1927) için de eğitim ve etik arasındaki ilişki üzerinde inceliklerle durulması gereken önemli bir husustur. Freire’ye göre insan, toplumsal ve tarihsel ilişkiler bağlamının içerisinde bulunur ve bu bağlam tarafından teşkil edilir. Daha açık bir ifadeyle insan kıyas ve değerlendirme yapmaya, müdahale edip yeni kararlar almaya, yeni yönler tayin etmeye ve kendisini etik bir varlık haline getirmeye muktedirdir. Bu nedenle insan varlığı etikten kopmuş olarak düşünülemez. Etikten kopmak ya da etiği dışarda bırakmak insanlar için bir ihlaldir. Söz konusu eğitim olunca bunu basit bir teknik meseleye indirgemek, insanı biçimlendirme becerisini zayıflatmak anlamına gelmektedir (Freire, 2019a, s. 78). Çünkü eğitim insanın zihinsel ve fiziksel yetenekleri üzerinde olduğu kadar kişilik ve karakteri üzerinde de biçimlendirici bir etkiye sahip eylem ve davranışlara karşılık gelir (Demirkasımoğlu, 2020, s. 50). Bu durum eğitim faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin yürütücüsü konumundaki öğretmenlerin davranışlarını önemli hale getirmektedir. Öğretmen eğitim faaliyetlerini sürdürürken etik olmayan davranışlar sergilediğinde bu durum eğitimin başarıya ulaşmasını engelleyeceği gibi kendisini rol model olarak alan öğrencilerinin de etik olmayan davranışlar sergilemesine neden olacaktır (Küçükali, Kadan ve Ada, 2021, s. 268). Bu yüzden öğretmenler mesleki ilerlemeleri ve mesleki yeterlilikleri için tutumlar ve değerleri, pedagojik ve psikolojik uygulamaları, endüstriyel-egitimsel ilişkileri, mesleki gelişmeleri ve modern bilgi teknolojisi becerilerini gözetmek durumdadır. Bunu gözetken öğretmenler bir yandan çalışmalarını sürdürürken bir yandan davranışlarının nedenlerini açıklamak veya alternatif davranışları önermek için derinlemesine düşünürler ve böylece değerlendirmeler yaparak öğrencileriyle birlikte çalışmanın yollarını ortaya koyarlar (Uzun, 2022, s. 96). Bu noktada Freire birtakım nitelikler ve erdemler olmadan pedagojik pratiğin mümkün olamayacağına dikkat çekmek ister. Çünkü ona göre eğitimde bunlar olmaksızın bilimsel ve teknik akılla tek başına başarılı olmak zor görünmektedir.

Eğitim süreci boyunca insan ilişkilerinin oldukça yoğun olması nedeniyle eğitimin etikten ayrı düşünülmesi mümkün görünmemektedir. Hele ki bir mimar ya da mühendis gibi ortaya bir ürün çıkaran öğretmenin bu ürünün yapılanmasında yapacağı bir yanlıştın telafisi çok zor olduğundan

bu durum etik ilkelerin gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır (Küçükali, Kadan ve Ada, 2021, s. 270). Nitekim geçmiş çağlardan günümüze kadar birçok yazar, araştırmacı ve filozof öğretmenliği ürünün kalitesine bakılarak değerlendirilebilen bir dizi mekanik performans olmaktan çok çeşitli ahlâki amaçlara hizmet eden bir misyon ya da çağrı olarak kabul etmektedir. Kısacası bu mesleğin temelinde yer alan öğretmen ve öğrenci ilişkisi esasında etik bir ilişkidir (Coşkun ve Çelikten, 2020, s. 692-693). Freire için de öğretmenlerin mesleklerini icra ederken gözetmeleri gereken etik sorumluluk, altı mutlaka çizilmesi gereken önemli bir meseledir. Bu hususta Freire her türden eğitim pratiğine içkin olması gereken etiğin özellikle de öğretmenlik eğitimine içkinliğini ön planda tutmaktadır. Bu konunun asla bir talim-terbiye anlayışına indirgenmemesini ve öğretmenlerin mesleğe teknik olarak hazırlanırken bunun çok daha ötesine geçerek insan etiğinin tarihselliğini bir kaynak olarak göz önünde bulundurmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak onun bahsettiği etik, kâr yasasına itaat eden sınırlandırılmış bir etik değildir, yani Freire kendi deyimiyle bir piyasa etiğinden söz etmez. O, evrensel bir insan etiğinden söz ettiğini belirtmektedir. Bu etik geçerli olan ideolojik söylem türünü mahkûm etmekten çekinmeyen bir etikdir. Freire, yenedünya düzeninin hayati sonuçlarını doğal ve kaçınılmaz görmeye meyilli küresel eğilimin dile getirdiği bir etiğin savunuculuğunu yapmaz. Sefalet ve acı çekmeye yazgılı ömürlerini uzatmamak adına üçüncü dünya ülkelerindeki çocukların kurtarılmasına yanaşmayan bir anlayış elbette Freire'nin bahsettiği türden bir etik kapsamına girmez. O, ister çocuklara ve gençlere isterse yetişkinlere yönelik bir eğitim olsun uğrunda mücadele edilmesi gereken ve öğretmenlik mesleğinden ayrı düşünülmesi mümkün olmayan etiği şu şekilde tanımlar (Freire, 2019a, s. 61-62):

Emek sömürsünü, söylentiye gerçeğe ve gerçeği de söylentiye çeviren manipülasyonları mahkûm etmekten korkmayan bir etik. Hazırlıksız yakalananın çaresiz kapana kısıldığı, zayıfın ve savunmasızın yok olup gideceği fikrinin yayılmasını mahkûm etmekten korkmayan bir etik. İnsanın tutmaya hiç de niyetli olmadığı sözler vermesini ve yalanın hayatta kalmak için adeta vazgeçilmez hale gelmesini mahkûm eden bir etik. Sadece keyif almak için yapılan haysiyet cellatlığını ve insanlar arası dayanışma ütopyasının parçalanmasını mahkûm eden bir etik. Benim bahsettiğim etik, seçkinci bir püritenliğin riyakâr saptırmaları yüzünden ihanet ve ihmal edilen ve ırk, cinsiyet ve sınıf temelli ayrımcılıklarla küçük düşürülen bir etik (Freire, 2019a, s. 62).

Freire dünyanın her geçen gün biraz daha piyasa etiğine bulaştığını belirterek evrensel bir insan etiğini teşvik etmenin gerekliliği üzerinde önemle durmaktadır. Evrensel insan etiğini insanın hayatta kalması için ve toplumsal ilişkiler adına vazgeçilmez olarak görmektedir. Ona göre evrensel insan etiği insanı kendi dışına çıkmaya ve kendini aşmaya çağıran ontolojik bir eğilimdir. Çünkü insanın dünya üzerindeki varlığı var olmaktan daha öteye giden, dünyayla ve ötekilerle ilişki içinde olan bir mevcudiyettir. Bu, “ben olmayan”ı öteki olarak tanımlayarak kendinin farkına vardırıran bir mevcudiyettir. Bu mevcudiyet kendi üzerine düşünür, var olduğunu bilir, yaptıklarına müdahale eder, onları dönüştürür. Onlar hakkında konuşur, akıl

yürütür, kıyaslar, değerlendirir, değer biçer, karar alır, vazgeçebilir, hayal edebilir... İşte bu karar alma, değerlendirme, özgürlük, vazgeçme ve seçme alanı etik zeminin kendini gösterdiği yerdir. İnsan ancak etik zeminde durduğunda kendini bir özne olarak görebilir (Freire, 2019a, s. 63-65). İnsanın birtakım kararlar alması ve seçimler yapmak zorunda olması onun tamamlanmamış bir varlık olmasına tekabül eder. Bu tamamlanmamış varlık olmak ve ona ait bilinç insanın eğitilebilir olmasına dayanmaktadır ki bu da insanı zorunlu olarak etik varlıklar haline getirir (Freire, 2019a, s. 151).

Hayatın her alanında karşılaşılan etik, öğretmenlik mesleğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Freire'de öğretme faaliyetleriyle iç içe geçmiş olarak ele alınan bu etik temel, mesleğin itibarını yüceltme, öğrencinin kendisine, kimliğine ve var olma hakkına saygı duyulması anlamındadır (Freire, 2019a, s. 109). Bu nedenle öğretmenlerin mesleki pratikleri ile etik arasında uçurumun olmaması Freire'nin önemseydiği bir noktadır. Freire için öğretmen tevazu ve sabırla her yönden kendisini mesleğe adanmalıdır. O, bu adanmışlığı bilimsel formasyon, etik, başkalarına saygı, tutarlılık, farklı olanla bir arada yaşama ve ondan bir şeyler öğrenme, başkalarıyla antipatilerden uzak sağlıklı ilişkiler geliştirme becerine varıncaya kadar kapsamlı ele alır. Bu durumu, Freire öğrenciler açısından fevkalade bir şey olarak yorumlar. Örneğin öğrencilerin sınıf içinde öğrenme ortamından doğan sorun ve konuların anlaşılmasında, yorumlanmasında ve değerlendirilmesinde öğretmenler arasındaki farkları algılaması önemlidir. Bunun yanı sıra onların, bir öğretmenin başka bir öğretmen hakkında konuşurken ya da eleştirirken gösterdiği tutumu, saygıyı ve bağlılığı algılamaları da büyük bir önem arz etmektedir (Freire, 2019a, s. 63). Anlaşıldığı üzere Freire, eğitim sürecine etik bir formasyonun eşlik etmesini mesleğin güzelliği ve itibarı açısından gerekli görmektedir. O, gözlemlerine dayanarak eğitim praksisinin katı bir ahlâkçılığın elinde boğulduğunu, saflığını ve saygınlığını kaybettiğini belirterek hakiki bir yoldan eğitim praksisinin etik inşasına yönelmektedir.

Öğretmenin Taşınması Gereken Vasıflar

Freire'nin eğitim üzerine düşünceleri onun geleneksel olarak nitelendirdiği öğrenci-öğretmen ilişkisinin tekrardan ele alınması gerektiği üzerine şekillenir. Geleneksel eğitim anlayışını Freire *bankacı eğitim modeli* olarak adlandırır. Söz konusu model, öğretmeni bilginin sahibi ve aktaranı olarak etkin ve aktif bir özne, öğrencileri ise öğretmenin onlara sunduğu malumatları yüklenen durgun ve pasif alıcılar olarak cansız bir nesne gibi görmektedir. Anlatım esasına dayalı *bankacı eğitim modelinde* öğretmen bir yatırımcı misali, yatırım nesnelere olarak gördüğü öğrencilere tahviller çıkarır, onların alıp, tekrarlayıp ezberlemesi için öğrencilere yatırımlar yapar. Ne kadar çok yatırım yaparsa o kadar iyi bir öğretmen olur. Öğrenciler

kendileri için yapılan yatırımlara körü körüne bağlanırlar, sorup sorgulamadıkları müddetçe de iyi çocuklar olurlar.

Eğitim alanında öğrencileri tamamen cahil olarak görmek onları entelektüel anlamda nesneleştirmeye indirgemek anlamına gelir ki bu da öğretmenin mutlak bilgeliğine yönelik yanlış bir ön kabuldür (Vittoria, 2017, s. 136). Bu eğitim anlayışına karşı Freire'nin geliştirmiş olduğu model *problem tanıyıcı eğitim modelidir*. Bu model ile Freire, yoğun eleştirilere tabii tuttuğu *bankacı eğitim modelinde* bir sorun olarak gördüğü öğretmen-öğrenci ilişkisini sağlam temellere oturtmak niyetindedir. Bunun için *bankacı eğitim modeline* özgü dikey ilişki biçiminin ortadan kaldırılmasını savunan Freire, *öğrencilerin öğretmeni* ve *öğretmenin öğrencileri* anlayışının yıkılması gerektiğine inanmaktadır. O, öğretmenin sadece bir öğreten olarak öğrencileri de öğrenen olarak gören *bankacı eğitim modelinin* aksine diyalog aracılığıyla öğretmenin ve öğrencilerin karşılıklı olarak birbirinden öğrendiği bir bağlam içerisinde yeni bir anlayış doğurur. Bu anlayışın temeli öğrenci olarak öğretmene ve öğretmen olarak öğrencilere dayanır. Süreç içerisinde öğretmen, öğretirken aynı zamanda öğrencilerden öğrenir; öğrenciler kendilerine öğretilirken aynı zamanda kendileri de öğreten kişiler olarak öğrenme-öğretme sürecini birlikte yapılandırırlar (Freire, 2019d, s. 98). Öğretmen artık, cahil bir alıcılar grubuna bilgi ilettiğine dair yanlış bir inanca dayanarak hareket edemez. Öğretmen kendi bilgileri ile öğrencilerin bilgilerini değiş tokuş ederken ortak arayışları için tekrar tekrar deneyim yaratmaları esnasında onların bilgilerine saygı duyar ve değer verir (Vittoria, 2017, s. 107). Böylece öğrenciler, kendilerini öğretmenin söyleminin etkide bulunduğu bir nesne olarak değil de, idrak eden özneler olarak kendilerini görüp kabul ederler. Öğretmenler de öğrencilerin çabalarına yardım ederken, onların bilme yeteneklerini keşfederken kendilerinin öğretmen olduklarının farkına varırlar (Freire, 2021a, s. 57). Öğretmen bilgi dağıtmaz, bilgiyi öğrencilerin depolamalarını sağlamaz; konulardan problemler üretir, öğrencilerin eleştirel yeteneklerini geliştirmeye odaklanır, onları eleştirel düşünürler haline getirmek için gayret eder. Öğrencilere yardım edilecek nesnelermiş gibi muamele etmez (Mayo, 2012, s. 108; Freire, 2019d, s. 102). Öğrencilerin bilinçlerini köreltmek yerine yaratıcılıklarını geliştirmeye, gerçeklik üzerine düşünmeye ve eylemeye sevk eder. Öğrencilerin kendilerine, dünyaya ve yaşama dair bir farkındalık yaratmaları için uğraşır. Onların içinde buldukları mevcut durumu derinlemesine analiz etmelerine olanak tanıyarak şans, talih, kaderine rıza gösterme gibi durumlara yenik düşmeden insanileşmiş bir dünyanın kapılarını açmalarına yardım eder.

Freire'de öğretmenin sahip olması gereken nitelikler öğretme eyleminin doğası ile yakından ilgilidir. Bu nitelikler zaman içerisinde pratik yoluyla edilen niteliklerdir. Öğretmenin doğuştan

getirdiği ya da bir kararla veya bir hediye gibi öğretmene bahşedilen bir şey değildir. Freire için bu nitelikler eğitimcinin öğretme eyleminde hayati bir role sahip olduğunun bir göstergesidir (Freire, 2019b, s. 101).

Freire için öğretmenin taşınması gereken vasıfların hepsi ilerici bir eğitim pratiği için gereklidir. Bu vasıfları Freire şu şekilde değerlendirir:

Öğretmen tevazu sahibidir. Freire’de uysallık ya da korkaklık manasına gelmeyen tevazu cesaret, özgüven, özsaygı ve başkalarına saygı duyma ile ilişkilidir. Freire tevazu sayesinde öğretmenin hiç kimsenin her şeyi bilemeyeceğinin ve yine hiç kimsenin her şeyden habersizce bir yaşam süremeyeceğinin farkında olmasını istemektedir. Mutlak cehalet ya da mutlak bilgelik diye bir şey olamaz (Freire, 2021b, s. 70). Freire bunun, öğretmenin kendi yargılarından yetkinlik düzeyi çok daha aşağıda olan kişileri saygı ile dinlemesini sağladığını düşünmektedir. Öğrencileri ile birlikte öğrenme ve öğretme sürecine girmiş olan bir öğretmen alçakgönüllülükten uzaksa aralarındaki iletişim maalesef kopar. Çünkü kendi cehaletini fark etmeyen ve ötekileri hep cahil olarak damgalayan bir öğretmenle diyalog kurulamaz. Entelektüel düzeyi ne olursa olsun, öğretmenin kendisinin yanına gelenleri dinlemesi insani bir görevdir. “Sen benim kim olduğumu biliyor musun?” kibri mütevazı insanın uysallığından çok uzaktır. Öğretmen kesinlikle tek gerçeğin kendisine ait olduğu düşüncesi ile kendi gerçeklerini öğrencilerine ya da başkalarına dayatmamalıdır. Başkalarının kurtuluşu onun gerçeklerine bağlı değildir (Freire, 2019b, s. 101-103; Freire, 2019d, s. 109). Kendi düşüncelerini tek doğru kabul eden ve eleştiriye kapılarını kapatan bir öğretmenin kendinden farklı düşünenleri ve farklı fikirler geliştirenleri dinlemesi mümkün değildir. Farklılıklara ve kendisinden farklı olanlara saygı duymak aslında mütevazı olmayı gerektirir. Bu mütevazılık da öğretmeni kendi kimliğine aşırı değer biçme ve öğrencileri değersizleştirme küstahlığına karşı korur (Freire, 2019a, s. 159).

Öğretmen sevgi doludur. Kendilerini öğretmeye adayanların sadece başkalarını değil, öğretme eyleminin içerdiği süreci de sevmeleri gereklidir. Şekil verilmiş, icat edilmiş ve üzerine etraflıca düşünülmüş bir sevme kapasitesi olmadan öğretmek mümkün görünmemektedir (Freire, 2019b, s. 48). Freire için, insanın çocuklarını sevmeden, hatta bir ebeveyn olmaktan hoşlanmadan ebeveynlik yapması mümkündür. Buna karşın, bir öğretmenin öğrencilerini sevmeden ve bu sevginin tek başına yeterli olmadığını görmeden öğretmen olması mümkün değildir (Freire, 2019b, s. 68). Fakat bu sevginin ebeveynlere özgü bir üzerine titreme biçimi olarak paternalist bir tutuma ya da anaçlığa indirgenmemesi gerektiği üzerinde durmaktadır (Freire, 2019b, s. 49). O, sevgi ile öğretmenin öğretme sürecine duyduğu sevgiyi

kastetmektedir. Sevgi olmazsa öğretmenin yaptığı iş anlamını yitirir. Bu sevgi sayesinde öğretmen mesleğinin olumsuzluklarının üstesinden gelir ve her türlü olumsuzluğa karşı dirençli olur. Bu yüzden böyle bir sevginin kavgacı olması kaçınılmazdır. Mücadele etme, karşı çıkma ve savunma hak ve görevine ikna olanların gerçekten kavgacı bir sevgisi olmak zorundadır. Freire'nin kavgacı sevgi dediği öğretmenin işini yaparken karşılaştığı her türlü adaletsizliklere, haksızlıklara, sorunlara, sıkıntılara karşı onu diri tutacak olan mücadele ruhudur. Öğretmenin işine duyduğu yüce bir sevgi sayesinde tüm aksiliklerle mücadele edebilme gücüne sahip olmasıdır. Örneğin bir fikrini söyledi ya da bir protestoya katıldı diye cezalandırılan öğretmenin, öğrencileriyle olan çalışmalarına yönelik bağlılığını sürdürmesi veya hükümetin öğretmene yönelik keyfi muamelelerine ve utanılacak ücretlerde ifadesini bulan saygısızlığına karşı öğretmenin gösterdiği direnci Freire kavgacı sevgi olarak nitelendirmektedir (Freire, 2019b, s. 103-104).

Öğretmen cesurdur. Freire, öğretmek isteyenlerin cesaret sahibi olmasını adaletsizliklerle mücadele etme ve okullarda pedagojiye olanak sağlayan koşulların oluşması için arzu eder. Çünkü çoğu zaman öğretmenlerin toplumsal sorunların çözülmesinde bir rol üstlenmesinden ziyade onların rolleri ebeveynlik rolüne indirgenmektedir. Freire, olumsuz durumların ortadan kaldırılmasında öğretmenlerin aktif rol almasını gerekli görürken kendi yaşadığı dönemde Brezilya'da greve destek veren öğretmenlerin öğrencilerine hiçbir kitapta eşine rastlanmayan bir demokrasi dersi verdiğinden söz etmektedir (Freire, 2019b, s. 50-52). Bununla birlikte Freire, öğretmenin öğrencinin vicdanını eleştirel bir şekilde tahrik eden bir eğitimi pratiğe döktükçe aleyhine söylencelerin artacağını da eklemektedir. Bu söylenceler onu iktidarla karşı karşıya getirecektir. Bundan dolayı öğretmen işini kaybetmek ya da terfi alamamak gibi somut korkular yaşayacaktır. Freire, korkuların aşılması için cesareti gerekli görür. Bu hususta Freire'nin öğretmenden istediği korkularını ne inkâr etmesi ne de korkularına teslim olmasıdır. Çünkü ona göre cesaretin eşlik etmediği bir korkunun olduğu yerde boyun eğdirme söz konusudur. Buna karşın korkunun olmadığı bir yerde de cesarettten söz edilmesi mümkün görünmemektedir. Bu noktada öğretmenin korkularının onu hareketsiz kılmasına izin vermeden cesur olması ve mücadele etmeye devam etmesi gerekmektedir (Freire, 2019b, s. 104-105).

Öğretmen hoşgörülüdür. Freire'nin öğretmenden beklediği hoşgörü farklı olanla birlikte yaşamayı, ondan öğrenmeyi ve ona saygı duymayı öğreten bir erdemdir. Hoşgörü olmak tahammül edilmeyecek olana katlanmak, saygısızlığı idare etmek, saldırgan olanı pohpohlamak ve saldırganlığın üstünü örtmek değildir. Hoşgörü göstermek sanki kişinin karşıtının arzu edilmeyen varlığını kibarca ve düşünceli bir şekilde kabul etmesiymiş ya da tiksindirici olanla

bir arada yaşamının medeni yoluymuş gibi görünse de Freire için bu ikiyüzlülüktür. Bir erdem olarak hoşgörü farklı olanı kabul etmek, farklı olanla bir arada yaşamayı temel bir ilke olarak tecrübe etmektir. Hoşgörü gösterme, sınırların konulabildiği, saygı gösterilmesi gereken ilkelerin olduğu bir atmosferi varsayar. Freire, öğretmenin hoşgörülü olmasıyla öğretmenin cinsiyetçi, ırkçı ve sınıfsal önyargılarını aşmasını anlatmak ister. Bu önyargılarını aşmadan bir öğretmen hoşgörülü olamaz. Zira bağınaz bir kişinin pratiğiyle ilerici bir eğitimin söylemi çelişiktir (Freire, 2019b, s. 106).

Bunlara ilaveten Freire öğretmenin kendisinde geliştirmesi gereken niteliklere *kararlılığı, güvenliği, sabır ve sabırsızlık arasındaki gerilimi* ve *yaşama sevincini* de eklemektedir.

Freire için *kararlılık*, meşakkatli bir erdemdir, serbestçe seçebilmeyi işaret eder. Öğretmenin işi gereği karar alması zorunludur. Bir şeye karar vermek başka bir şeyden vazgeçmeyi gerektirir. Bundan dolayı kolay bir deneyim değildir. Belirli bir kararı izleyen her seçim için titiz bir değerlendirme gerektirir. Freire kararsızlığı bir öğretmen için bir kusur olarak kabul etmektedir. Öğretmen, öğrencileri için kararlar alma sorumluluğunu üstlenmelidir. Fakat kararlarında keyfi olmamalıdır ve öğrencilerle birlikte bu kararlar alınmalıdır (Freire, 2019b, s. 107-108).

Güvenlik, öğretmenin neyi, niçin ve hangi amaçla yaptığını dair bir fikrinin olmasıdır. Bu durum öğretmenin kendisini güvende hissetmesini sağlar. Eğer öğretmen yaptıklarıyla veya bir şey yapmadan başkalarının itibarına zarar veriyorsa ve onları utanç verici durumlara sokuyorsa eylemleri noktasında kendisini güvende hissedemez. Freire bunun eleştirel olarak disipline edilmiş bir performans gerektiren öğretmenlik mesleğine uygun olmadığını belirtir (Freire, 2019b, s. 108).

Sabır ve sabırsızlık arasındaki gerilim, baş gösterdiğinde Freire, öğretmenden bilgelik göstermesini istemektedir. Freire'ye göre ne tek başına sabıra ne de sabırsızlığa ihtiyaç duyulmaktadır. Tek başına sabır, öğretmeni tevekküle ve serbestliğe sevk edebilir. Sabırsızlığın eşlik etmediği bir sabır hareketsizliğe ve eylemsizliğe sebep olur. Öte taraftan, tek başına bir sabırsızlık öğretmeni kör bir aktivizme götürür. İzole bir sabır, öğretmenin pratiğinin odağında yer alan hedefleri yumuşatarak etkisizleştirmekte ve öğretmenin hedefe ulaşmasını engellemektedir. İzole edilmemiş bir sabırsızlık ise öğretmenin pratiğinin başarısını, kendisini tarihin sahibi sandığı bir kibrin içine yitip gitmekle tehdit etmektedir. Anlaşıldığı üzere tek başına sabır kendini salt bir gevezelik içinde kendini tüketirken tek başına sabırsızlık da sorumsuz bir aktivizmde kendini tüketmektedir. Bu nedenle Freire için sabır ve sabırsızlık arasındaki gerilim öğretmeni erdeme götürür. Öğretmen asla ikisinden birine kendisini teslim

etmeden sabırsız bir sabırla yaşamalı ve çalışmalıdır. Bu dengeli var olma ve çalışma haline sözel tutumluluk eşlik etmelidir. Sözel tutumluluk sabır-sabırsızlık varsayımına içkindir. Sabırlı yaşayanlar haklı öfkelerini bastırıldığı ve sabırsız olanların itidalden yoksun olduğu yerde sabırsız bir sabırla yaşayanlar kullandıkları sözcükler üzerindeki hâkimiyetlerini nadiren kaybederler, coşkulu söylemin sınırlarını nadiren aşarlar. Sabırlı bir öğretmenin sınıf içindeki söylemleri öğrencilere hemen hemen her şeyin kabul edilebileceğini düşündürürken sabırsız bir öğretmenin söylemleri öğrenciyi bilinçsizliğe ve sorumsuzluğa itmektedir (Freire, 2019b, s. 109-110).

Yaşam sevinci ile Freire mutlu ve neşeli bir okulun yaratılabileceğine inanmaktadır. Yaşama sevinci, öğretmeni okulda mücadele etmeye hazırlayan ve cesaretlendiren bir unsurdur. Öğretmen, hayattaki mutsuzluğun nedenlerinin üzerini örtmeksizin yaşama sevincine teslim olmalıdır. Freire; tevazuyu, sevgiyi, cesareti, hoşgörüyü, yetkinliği, kararlılığı, sabrı-sabırsızlığı ve sözel tutumluluğu yaşayarak mutlu ve neşeli bir okulun yaratılabileceğini düşünmektedir. Ona göre ancak bu şekilde ilerleyen, risklerden korkmayan ve hareketsizliği reddeden bir okul serüveni oluşur. Böylece, düşünen, iştirak eden, yaratan, konuşan, seven, tahmin eden, tutkuyla yaşamı kucaklayan ve yaşama evet diyen, susup vazgeçmeyen bir okul meydana gelir (Freire, 2019b, s. 111).

Freire, belirttiği öğretilerde olması gereken bu nitelikler sayesinde *bankacı eğitim modelinde* bir çelişki olarak nitelendirdiği öğretmen-öğrenci ilişkisini aşmaya çalışmaktadır. Onun ele almış olduğu niteliklerle kendini donatan öğretmen, öğrencilerinin yol arkadaşıdır. *Bankacı eğitim modelinde* böyle bir arkadaşlığa yer yoktur. Çünkü kendisini bilginin hâkimi olarak gören öğretmen, mesleki anlamda da kendini otorite kabul eder. Kendi varlığını haklı çıkarmak adına öğrencileri hiçbir şey bilmeyen mutlak cahiller olarak nitelendirir. Öğrenciler de hiçbir şey bilmemelerini öğretmenin var olma gerekçesi olarak düşünür. Dolayısıyla, öğretmenin öğrencilere sunduğu bilgiler lütuf ve armağan olarak görür. Öğrenciler öğretmenlerine bir şeyler katabileceklerinin farkında değildir, öğretmen de öğrencilerden bir şeyler öğrenebileceğinin inancını taşımaz. Bunun üstesinden gelmek, çelişkinin kutupları arasında uzlaşımın sağlanmasına bağlıdır ki bu da aynı anda her iki tarafın da hem öğrenci ve hem de öğretmen olması ile aşılabılır. Kuşkusuz tüm bunlar, Freire'nin öğretilerde olmasını beklediği niteliklerle sağlanır. Öğretmen ve öğrenci arasındaki uçurum öğretmenin bu nitelikleri içselleştirmesiyle kapanır.

Öğretmenin Etik İlkeleri

Freire, eğitime, öğretmeye ve öğrenmeye farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Freire'nin eğitim ve öğretimde görmek istediği etik ilkeler onun geliştirmiş olduğu pedagoji ile bağlantılıdır. Zaten kendisi de ders anlatımı ile etik formasyonu birbirinden ayırmanın imkânsızlığından bahsetmektedir. Ona göre pratik ile teoriyi, otorite ile özgürlüğü, cehalet ile bilgiyi, öğretmene saygı ile öğrenciye saygıyı ve öğretme ile öğrenmeyi birbirinden ayırmak mümkün değildir (Freire, 2019a, s. 137). Öğretmen kendi alanına giren konuları iyi ve doğru bir şekilde öğretmeye kendini hazır hissetmeden öğretmen olamayacağı gibi eğitim pratiği de sadece konu anlatımına indirgenemez. Freire için önemli olan bu konuları öğretirken benimsenen etik duruştur (Freire, 2019a, s. 143). Freire'nin eğitim hakkında fikirlerinin etik temellerinde tüm yönleriyle gerçekliğin sürekliliği değiştiği, mutlak ve sabit olarak nitelendireceğimiz bir şeylerin olmadığı, insanın eksik ve tamamlanmamış bir varlık olduğu, hayvandan farklı olarak insanın bilinçli, zamansal, tarihsel bir varlık olması bakımından insanileşme özelliğinin bulunduğu yer alır. Ayrıca Freire, insanın diğer insanlar ve dünya ile kurduğu ilişki ile gerçekliği değiştirebileceği, tarihin ve kültürün yaratıcısı insanın kendi kaderi üzerinde de söz sahibi olabileceği, diyalog sayesinde insanileşme ve özgürleşme pratiğinin sağlanabileceği esaslarına da yer verir. (Roberts, 2000, s. 49-50).

Onun eğitime yönelik düşüncelerinin temeli "Öğretmek, bilgi aktarmak değil; bilginin üretimi veya inşası için imkân yaratmaktır." (Freire, 2019a, s. 68) ilkesine dayanır. Freire bu ilkenin mesleğe adım attıkları ilk günden itibaren öğretmenlerin vazgeçilmezi olmasını istemektedir. Onun bu temel ilkesi bağlamında öğretme ediminin etik doğasında bulunabilecek etik ilkeler şöyle değerlendirilebilir:

Öğrenmeden öğretmek mümkün değildir. Freire'nin asla son bulmasını istemediği bir süreç olarak eğitim, öğretmenin öğrenciyi biçimlendiren bir özne, öğrencinin de öğretmen tarafından şekillendirilen bir nesne olarak görüldüğü bir süreç olamaz. Öğretmen, öğrettikçe biçimlenmeli, her defasından yeniden biçimlenmeli ve öğrenci de bu süreç içinde kendini biçimlendirmelidir. Böylece öğretmek öğretmenin bir bilgiyi ya da içeriği öğrenciye iletmesi olmamaktadır. Öğretmek, bir öznenin, kayıtsız ve kararsız bir maddeye şekil, tarz veya ruh verdiği bir faaliyet de değildir. Öğretmen de öğretme faaliyeti esnasında öğrenir ve öğrenci öğrenme eylemi içinde aynı zamanda öğretendir (Freire, 2019a, s. 69). Freire için öğrenmek, inşa etmek, yeniden inşa etmek ve değiştirmek amacıyla gözlemlemektir. Eğitim pratiği, öğretirken öğrenen özneleri varsayar. Öğrenen aynı zamanda öğretendir. Öğretmen ve öğrenciler arasındaki karşılık öğrenme Freire'nin eğitim pratiğinin niteliğini oluşturmaktadır (Freire, 2019a, s. 111-112).

Öğretmen, eğitim praksi içinde eleştirelliği savunmak zorundadır. Öğretmen öğretme sürecinde metodolojik bir titizliğe yer vermelidir. Freire'nin metodolojik titizlik dediği öğretmenin öğretilecek nesneye ya da o nesnenin içeriğine yüzeysel bir temas etmesi yerine eleştirel bir eğitimin mümkün olacağı şartları oluşturmasıdır. Zaten öğretmenin görevi doğru düşünmeyi ve eleştirel olabilmeyi öğretmektir (Freire, 2019a, s. 72). Eleştirel öğretmenliğin en önemli görevi öğrencilerin kendi aralarında ve öğretmenleriyle etkileşim kurarak kendilerini toplumsal, tarihsel, düşünen, iletişim kuran, dönüştüren, yaratıcı, gerçekleşmesi mümkün olan ütopyaların peşinden koşan, sevebildiği için öfke de duyabilen, kendilerini nesne olarak tanıma becerilerinden dolayı özne olarak da görebilen kişiler olarak kabul etme deneyimini yaşayacakları koşulları yaratmaktır (Freire, 2019a, s. 86-87). Öğretmen öğrencilerin doğal meraklarını eleştiri ile yoğurarak epistemolojik bir meraka dönüştürmelidir. Çünkü öğrencilerin doğal merakları kendiliğinden eleştirel hale dönüşmez, öğretmenin öğrenciyi teşviki gereklidir. Fakat öğretmen bunu ezberci bir eğitim ile başaramaz. Sürekli ezberleyen, ezberlediklerini öğrencilerine aktaran ve öğrencilerden bunları depolamasını isteyen bir öğretmen öğrencilerinin ne kendilerini ne de yaşadıkları dünyayı tanımalarına, varoluşlarını anlamalarına ve yaşamda etkin olmalarına olanak tanır. Çünkü eleştirel olmaktan çok uzak olan ezberci eğitim ile öğrenci ne kendisiyle ne de yaşamla somut bağlar kurabilir. Bu nedenle, öğretmen incelemeyi, araştırmayı, sormayı ve sorgulamayı eğitimin temeli haline getirmelidir.

Öğretmen, öğrencinin bildiklerine saygı duymalıdır. Öğrencinin içinde yetiştiği topluluğun praksiyle inşa edilen halk bilgisinden gelen bilgi türlerine öğretmenin saygı duyması gerekir. Bu bilgi türlerinin mantığını ilgili bağlamları içinde anlamaya çalışmalı ve bunları tartışmaya açmalıdır (Freire, 2019a, s. 77). Freire, öğrencinin kendi tecrübeleriyle edindiği bilgilerin yabana atılmaması hatta alay konusu yapılmaması konusunda öğretmenleri uarmaktadır (Freire, 2019, s. 106). Aslında burada Freire, öğrencinin kendi gerçekliğinden getirdiği bilgilerin öğretmen tarafından önemsenmesini ve müfredat bağlamındaki bilgiler ile ilişkilendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Öğretmen, örnek olandır. Freire'ye göre öğretmen dediğimi yap, yaptığımı yapma ikiyüzlülüğünden uzak durmalıdır. Onun için doğruyu düşünmek, doğruyu yapmak anlamına gelmektedir. Sözler somut bir eyleme dönüşmüyorsa pek bir değeri yoktur. Doğru düşünebilme çabasındaki öğretmen bu tutumunu bir varoluş tarzı olarak benimsemelidir (Freire, 2019a, s. 79-80). Freire söylem ile eylem arasındaki farkın kapatılmasını ve tutarlılığın öğretmenlerde mutlaka bir erdeme dönüştürülmesini istemektedir (Freire, 2019a, s. 107).

Öğretmen ayrımcılığı reddeder. Öğretmen kararlı bir şekilde ayrımcılığın her türlüünü yadsımalıdır. Irk, sınıf ve veya cinsiyete dair yerleşik fikirleri insan onuruna yapılmış bir saldırı ve demokrasinin bir inkârı olarak görmelidir. Bir sokak çocuğunu öldürenler, adalet arayışındaki köylüleri katledenler, derisinin rengi yüzünden birilerini dışlayanlar, siyahların gittiği kiliseleri yakanlar, kadınlara ikinci sınıf muamelesi yapanlar cezasız bırakıldığında bunlara göz yummak değerlerden uzaklaşmak anlamına gelir. Böyle düşüncelere tevazu gösterilemez. Öğretmen aşırılıkları törpülemek için uğraşmalıdır (Freire, 2019a, s. 81-82). Freire bir dönem Brezilya'daki okuma-yazma sınıflarındaki okul başarısızlığının sebebinin dönemin eğitimcileri tarafından eksik bilimsel hazırlığa bağlandığının oysa söz konusu durumun tamamen halk çocuklarına karşı yapılan ayrımcılıktan kaynaklandığını belirtmektedir. Freire bu ayrımcılığın, öğrencilerin kimliklerini hor görmeyle, onların sözdizimlerine yapılan saygısızlıkla ve öğrencilerin deneysel bilgi yükünün neredeyse tamamının göz ardı edilmesiyle yapıldığını vurgulamaktadır (Freire, 2019c, s. 59).

Öğretmen, öğrencinin tamamlanmamışlığının farkındadır. Freire insanı tamamlanmamış bir varlık olarak tasavvur etmektedir. Akıp gitmekte olan bir yaşamın olduğu yerde tamamlanmamışlık da vardır. Ona göre öğretmen insan varlığının bu tamamlanmamışlığını çıkış noktası olarak almalıdır. Çünkü insanın tamamlanmamış olduğunun bilincine vakıf olması onu sorumlu bir varlık kılar. İnsanın bu dünyadaki varlığı önceden belirlenmiş, sabit bir şey değildir. İnsanın verili bir yazgısı bulunmamaktadır. Aksine, kendisinin inşa etmesi gereken bir kaderi vardır ve bunun için sorumluluklarını yüklenmesi gerekmektedir (Freire, 2019a, s. 94-96). Eğitimin temeli de insanın işte bu noksan oluşuna dayandırılmalıdır. İnsan kendini tamamlanmamış bir varlık olarak gördüğü ölçüde eğitilebilir bir varlık olmaktadır. Freire eğitim pratiklerinin ve öğretmenlik eğitiminin temelini bu ilkeye dayandırmaktadır (Freire, 2019a, s. 101). Bu nedenle Freire eğitim süreci boyunca hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin arayış içinde olmaları gerektiği üzerinde durmaktadır. Tamamlanmamış ve eksik bir varlık oluşumuz bunu gerektirmektedir. Bir hedef ya da amacı gerçekleştirdiğimizde daima gerçekleştirilecek bir yenisi yine olacaktır (Vittoria, 2017, s. 105). Öyleyse öğretmenler “Ben kimim?”, “Ne yapıyorum?”, “Amacım nedir?” gibi sorular üzerinden öğrencilerini kendi yaşam serüvenleri üzerine arayışa sevk etmeli, dünyadaki varlıklarına dair bir farkındalık yaratarak onları kendi varlıklarını inşa etmedeki rolünü hatırlatmalı, potansiyellerinin farkına varmalarını sağlamalıdır. Çünkü ancak böyle bir bilinç onları arayışa ve sorgulamaya götürebilir.

Öğretmen, öğrencinin özerkliğine karşı saygılı olmak zorundadır. Freire özerklik temasını öğretmenlik mesleğinin vazgeçilmezi olarak düşünmektedir. Onun ilerici eğitim derken işaret

ettiği öğrencilerin özerkliğini ön planda tutan bakış açısıdır (Freire, 2019a, s. 59). O, herkesin özerkliğine ve itibarına saygı duymayı birine yapacağımız ya da yapmayacağımız bir iyilik değil, etik bir zorunluluk olarak görmektedir (Freire, 2019a, s. 102). Freire öğretmenlerden öğrencilerin özerkliklerine ve kimliklerine saygı duymalarını ve pratiklerini de buna uygun gerçekleştirmelerini istemektedir. Öğretmenler öğrencilerin farklılıklarıyla yüzleşmeyi bilmelidir. Okul ortamına farklı birikimlerle gelmiş öğrencileri alaya alan bir öğretmen Freire'nin gözünde eğitim deneyiminin etik ilkelerinden ziyade en başta insanlık durumunun etik ilkelerini çiğnemektedir.

Öğretmen sağduyuludur. Doğru ile yanlış birbirinde ayırt edebilme, akla uygun ve yerinde kararlar verme yetisi olarak kabul edilen sağduyu, Freire için öğretmenin etik düzleminde bulunması gereken bir ilkedir. O, öğretmenin uzun boylu düşünme imkânı olmadığı zamanlarda herhangi bir durumu ve eylemi değerlendirirken ihtiyatlı ve titiz olmak adına öğretmeni sağduyuya davet eder. Örneğin, bir öğretmen öğrencisinin ödevini haklı gerekçeleri dahi olsa reddetmesine neden olan duyarsız bir şekilciliğin olumsuz bir davranış olduğunu sağduyusundan öğrenir. Yine öğretmen otoritesini kullanırken bunun otoriterliğe kayıp kaymadığını ona sağduyusu söyler. Bunu anlaması için öğretmenin bir etik profesörüne ihtiyacı yoktur, sağduyusu yeterlidir (Freire, 2019a, s. 104). Öğretmenin sağduyulu olması dâhil olduğu olaylarda ve durumlarda sağlıklı değerlendirmeler yapmasında ve doğru kararlar almasında temel rol oynar. Öğretmen sağduyusu sayesinde hataya ve yanlışla sürüklenmekten kurtulur.

Öğretmen, neşenin ve umudun başrolde olduğu bir pedagojik alan yaratmalıdır. Freire'ye göre gerçeklik asla boyun eğmez ve değiştirilemez değildir. Bu şekilde olanlar pekâlâ başka şekilde de olabilirler. Bu nedenle yapabilecek bir şey yok diyerek, elimizden bir şey gelmiyor eylemsizliğini haklı çıkarmak ya da kinizmin arkasına saklanarak kadercı bir şekilde elini kolunu bağlayıp teslim olmak arzu edilen bir şey olmamalıdır (Freire, 2019a, s. 117). Her şey olduğu gibidir, başka türlü olamazdı şeklindeki bir söylem umut ve direnişi boşa çıkarmanın bir aracıdır. İnsan dokunmanın ve dönüştürmenin mümkün olmadığı bir gerçekliğe kadercı bir şekilde gömülmüşse geleceğe dair umudu da kaybolmuş demektir ve bu durumda umut, hiçbir şeyin mümkün olmadığı bir dünyada hareketsiz bugünün baskısıyla ezilmiş bir durumdadır (Freire, 2019c, s. 101). Freire için umut kolları kavuşturup beklemek değildir, mücadele etmektir. Mücadele edildiği sürece umut insanı hareketlendirir (Freire, 2019d, s. 111). Bu nedenle Freire hangi eğitsel pratik olursa olsun sürecin daima umut içermesini söylemektedir. Umutsuz eğitimcilerin kendi pratikleri ile çeliştiğini belirterek onları varış noktasından yoksun olarak nitelendirmekte ve onların tarih içinde kaybolduklarını ifade etmektedir (Freire, 2019c,

s. 108). Freire için umudu canlı tutmak okul yaşamının vazgeçilmezi olmalıdır. İnsanı hareketsiz bırakan umutsuzluktan uzaklaşmak gereklidir. Öğretmen işini neşeyle yapmalı ve öğrencileriyle birlikte öğrenmenin umudunu yeşertmeli, neşenin yeşermesini önleyen engellere karşı hayata tutunmayı sağlayacak birlikte direnme umudu geliştirilmelidir.

Öğretmen, dünyayı okumakla sözcüğü okumak arasındaki diyalektik ilişkiyi kurmalıdır. Freire, kendine özgü bir okuma-yazma yöntemi geliştirerek bu yöntem sayesinde insanileşmeye, bilinçlenmeye, özgürleşmeye ve en nihayetinde demokratikleşmeye giden yolun kapısını açmayı amaçlamıştır. O, bu yöntemi ile okuma-yazmanın mantığını çözmekten ziyade okuryazar olmakla daha bilinçli ve daha özgür insanların olduğu daha insani ve daha demokratik bir dünyanın oluşturulmasını arzu etmiştir. Freire savunduğu bu yöntemin temelini şöyle açıklamaktadır:

Dünyayı okuma, daima sözcüğü okumanın önünden gider ve sözcükleri okuma, sürekli dünyayı okuma anlamına gelir. Sözcüğü okuma yalnızca dünyayı okumanın değil; onu belirli bir biçimde yazmanın ya da yeniden yazmanın, yani onu bilinçli, pratik çalışma yoluyla dönüştürmenin de ardından gelir (Freire ve Macedo, 1998, s. 79).

Buradan hareketle Freire'nin öğretmenlerden beklentisi öğrencilerinin içinde buldukları dünya ile bağ kurmalarını sağlamalarıdır. İçinde buldukları gerçeklikten kopmadan ve ona yabancılaşmadan öğrenme ve öğretme sürecini oluşturmalarıdır. Çünkü ona göre, ancak kendi gerçekliğinden hareket eden öğrenciler önce kendi benliklerinin dönüşümüne, sonrasında da dünyanın değişim ve dönüşümüne katkı sunabilirler.

Öğretmen, öğrencinin merakını köreltmemelidir. Freire'ye göre öğretmen merakın insan varoluşuna kattığı enerjiyi harekete geçirmeli, insanın bir rahatsızlık duymadan, zorlanmadan hem öğrenemeyeceğini hem de öğretemeyeceğini daima aklında tutmalıdır. Öğrencinin merakını doğru yönlendirmelidir. Eğer öğretmen, öğrencinin merakını ehlileştirirse onu bilgi nesnelерinin belli yönlerini ezberlemeye yöneltir ve böylece öğrenci, esas bilgiye, gerçek bir kavrayışa ulaşamaz. Öğretmen öğrencileri soru sormaya ve sorular üzerine eleştirel düşünmeye teşvik ederek meraklarını harekete geçirmelidir. Aksi takdirde eğitim öğrencilerin öğretmenin açıklamaları karşısında pasif ve edilgin kalması şekline bürünecektir. İyi bir öğretmen konuşurken öğrencileri sürecin içine dâhil etmeyi başarabilen öğretmendir. Böyle bir öğretmen sayesinde öğrenci gözlerini merakla açar. (Freire, 2019a, s. 127-128). Bu yüzden öğretmen öğrenciyi harekete geçiren temel motifin merak olduğunu aklından çıkarmamalıdır. Çünkü bir bilgi, bir konu ya da bir ders öğrencinin ancak merakını çekerse onu öğrenir. Öğretmen öğrencilerin meraklarını diri tutarak, onları meraklarının peşinden gitmeleri için

gönüllendirmelidir. Böylece, doğal merak eleştirel ve metodolojik bir titizlikle Freire'nin arzuladığı epistemolojik bir merak haline dönüşür. Bir öğretmen ancak öğrencisine merakının üzerine gitmesinin yolunu açtıkça iyi bir öğretmen olur.

Öğretmen, öğrenciyi dinlemelidir. Freire, öğretmenlerin kendilerini gerçeğin tek sahibiymiş gibi görmelerini bir yanılgı ve boşa zaman kaybı olarak ele almaktadır. Böylesi bir tutumla öğretmen onu dinleyen öğrencilerin zamanının da kendisine aitmiş olduğunu varsaymaktadır. Ama öğretmen aslında, dinlemenin var olduğu bir alanda değil de sahte ve sessiz bir alanda konuşmakta olduğunun farkında değildir. Freire'ye göre öğretmen dinleyerek konuşmayı öğrenmeli, kendi sessiz dinlemesinin derinliklerinde konuşmak isteyebilecek öğrencinin sesini beklemelidir. Söyleyecek sözü olanlar, kendisini dinleyenleri de konuşmaya ve cevap vermeye cesaretlendirmelidir (Freire, 2019a, s. 155). Freire diyaloğa dayalı eğitimi benimsediğinden öğretmen, öğrencilerine kulaklarını kapatmamalı, onların öğrenme sürecine katılmalarına ve aktif özneler olmalarına müsaade etmelidir. Zaten Freire'nin önemseydiği de diyaloğa dayalı eğitimidir.

Freire için öğretmek bütüncül bir pratiktir. Ders anlatmak öğretmenin etik olarak duyarlı olmasını da kapsamaktadır. Öğretme işinin güzelliği öğretmen ile öğrenciyi birleştiren bütünlük tutkusudur. Bu tutkunun temelinde etik sorumluluk yer alır. Bu nedenle eğitim pratikleri yüzeyselliğe, kabalığa, ikiyezlü pozlara bulanmadan saf olabilmelidir (Freire, 2019a, s. 137). Bunu başarabilmek için de Freire, ders anlatımı ile etik arasındaki dinamik birlikteliği önemsemektedir. Ona göre tek önem verilen husus bilgi aktarımı olarak görülen ders anlatma meselesi olmamalıdır. Bir öğretmenin rolü sadece aritmetik, dil bilgisi veya canlılar âlemini öğretmek değildir, öğrencinin yüreğine de dokunabilmektir. Bu nedenle Freire, etik ilkelerin varlığını öğrenme alanının vazgeçilmezi olarak görmektedir.

Sonuç

İçinde bulunduğumuz teknik ve bilimsel eğitim çağında eğitimin etik gerekliliği üzerinde ısrarla durmak kaçınılmazdır. İnsan eğitimi gibi mühim bir konuyu araçsal bir boyuta indirgememek için etik ilkeler eğitimin olmazsa olmazlarıdır. Bu nedenle öğretilerde bulunması gereken nitelikler ve öğretmenin gözetmesi gereken etik ilkeler üzerinde sık sık durulan bir konu olmuştur. “Nitelikli bir öğretmenin taşıması gereken özellikler nelerdir?”, “Öğretmenin dikkat etmesi gereken etik ilkeler neler olmalıdır?” gibi soruları karşılayacak tek ve anlamlı bir cevap verebilmek pek mümkün gözükmemektedir. Bu konularda çeşitli kıstaslara göre değerlendirmeler yapılabilir ve hatta içinde bulunulan toplumun karakteristik özellikleri ve eğitiminin odağındaki felsefi temeller de belirleyici rol oynayabilir. Cevapların çeşitliliği ve

belirsizliği merkezinde eğitime dair birçok problemle yüzleşen Freire konu ile ilgili olarak pek çok yeni ve yaratıcı düşünceler ortaya koymuştur. Onun düşünce dünyası incelendiğinde eğitim ile etiğin yan yana durduğu ve ayrılmaz bir bütün oluşturduğu görülmektedir. Freire, eğitimin etik boyutuna büyük bir önem atfetmektedir. Eserlerinin satır aralarına inildiğinde öğretmeni nasıl tasavvur ettiği ve öğretmenin gözetmesi gereken etik ilkelere yer verdiği dikkat çekmektedir. Çünkü Freire'ye göre öğretmenlerin belli bir içeriği bilmeleri ve bunu nasıl öğreteceklerini öğrenmiş olmaları bu işi yapmak için gerekli olan yetkinliğe sahip oldukları anlamına gelmez. Bir öğretmen olarak yeterli hazırlığa sahip olmamak öğrenciyi başarısızlığa götürebildiği gibi öğretmenin sorumsuzluğu ve tevazu sahibi olmayışı da öğrenciyi başarısızlığa sevk eder. Bu nedenle öğretmen işini layıkıyla yapabilmek için kendisini gerekli olan bilgi birikimi ile geliştirirken görevini onurlu bir şekilde sahiplenmek adına kendisini bazı meziyetlerle ve faziletlerle de kuşatmalıdır. Bu husus, öğretmenlerin yaptıkları işin önemine ve değerine vakıf olmaları ve saygınlıklarını arttırmak için verdikleri mücadelede vazgeçilmezdir.

Freire'nin, öğretmenlerin işlerini yaparken bir öğretmen olarak sahip olması gereken özelliklere ve dikkat etmeleri gereken hususlara yönelik yol gösterici fikirleri vardır. Onun düşünceleri incelendiğinde ütopyik bir öğretmen tasavvuru yarattığı düşünülebilir ve hatta bu noktada eleştirilebilir. Freire; hoşgörülü, kararlı, cesur... olmasını beklediği öğretmenin her türden ayrımcılığı reddetmesini, umut ve neşe saçmasını, öğrencinin özerkliğine saygı duymasını... beklerken her yönüyle mükemmel bir öğretmen profili çizdiği gözden kaçmamaktadır. Kişilik özelliklerini eğitiminin ve öğretmenlik mesleğinin temel unsurlarından biri olarak gören Freire, öğretmenlik mesleğini seçecek ya da seçmiş kişilerden beklenen bazı kişilik özellikleri üzerinde durmuştur. Belirtmiş olduğu özelliklerin bir bütün olarak bir insanda bulunabilmesi afaki gibi görünse de Freire'nin öğretmeni güçlendirmesi, yüreklendirmesi ve yetkinleşmesini sağlaması noktasında isabetli tespitleri olduğu görülecektir. Ayrıca Freire'nin öğretmen-öğrenci ilişkisini dikey bir yapıdan yatay bir yapıya dönüştürme çabaları göz önünde bulundurulduğunda sıralamış olduğu öğretmen nitelikleri ile onun bu çabasının uyumlu olduğu fark edilecektir. Örneğin Freire, öğretmenin sevgi dolu olmasından söz etmektedir. Bu sevgi, öğretmenin hem öğrencilerine hem de öğretim sürecine duyduğu bir sevgidir. Sevgi temelli kurulan bir öğretmen- öğrenci ilişkisi tarafların birbirlerine değer vermelerine, birbirlerinin bireyselliğine ve özerkliğine saygı göstermelerine, yaratıcılıklarını geliştirmelerine olanak tanır. Fakat ast-üst ilişkisinin ortaya çıkmasına zemin oluşturmaz.

Freire'nin cesur olmasını umduğu öğretmen her hususta cesaretli olamayabilir, insan olmanın gereği korkabilir. Elbette, Freire için korkmak bir hak olarak görülmektedir. Ona göre

öğretmenin de korkmaya hakkı vardır. Freire'nin tabiriyle öğretmen kurşungeçirmez değildir, herkes gibi o da bir insandır. Öğretmenin korkusuyla yüzleşmesi, üstesinden gelmesi ve onu eğitmesi şartıyla, Freire korkuyu bir hak olarak görür. Bu hak, öğretmenin korkudan kaçmak yerine onu ortaya çıkaran nedenleri çözümlmek ve onlarla hesaplaşmak suretiyle onu alt etmenin yolunu yaratmayı gerektirir. Yoksa Freire açısından öğretmenin korkuyor olması bir yetersizlik değildir, ancak korkusunu aşmak için savaşmaması bir eksikliklerdir. Görüldüğü üzere Freire, öğretmenden kusursuz bir aziz olmasını beklememektedir. Bir insan olarak öğretmenin erdemleri olabildiği gibi hataları da olabilir. Freire'nin isteği, öğretmenlerin ciddiyet ve çalışma disiplini yaratarak öğrencilerin eğitilmesi ve yetiştirilmesi için mücadele etmeleri ve bu mücadeleden vazgeçmemeleridir.

Sonuç olarak eğitim pratiği ve bunun gerektirdiği sorumluluklar göz önünde tutulduğunda Freire'nin öğretmenlik mesleğinin itibarını daha da yükseltebilmek için etik ilkelerin gerekliliğine inanmış olmasının önemli bir husus olduğu söylenebilir. Freire, öğretmenlik mesleğini sadece ders anlatımı olarak değerlendirmez; onun etik ile bağının kurulmasını önemsemektedir. Öğretmen, insanın tamamlanmamış bir varlık olduğu bilinciyle öğrencilerine yaklaşmalı ve onları varlıklarını inşa etme sürecinde etkin kılmalıdır ki bu, etik bir sorumluluktur. Eğitimin, insanın yaşadığı müddetçe etik bir kendini tanıma ve kendini bilme süreci olduğu düşünülürse eğitim ve etik arasındaki bağın kaçınılmaz olduğu anlaşılacaktır.

Kaynakça

- Coşkun, B. ve Çelikten, M. (2020). Öğretmenlik Meslek Etiği Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15 (21), 686-710.
- Demirkasımoğlu, N. (2020). *Etik ve Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Freire, P. ve Macedo, D. (1998). *Okuryazarlık: Sözcükleri ve Dünyayı Okuma*. (Çev. Serap Ayhan). Ankara: İmge Kitabevi.
- Freire, P. (2019a). *Özgürlüğün Pedagojisi Etik, Demokrasi ve Medeni Cesaret*. (Çev. Gülden Kurt Gevinç). İstanbul: Yordam Kitap.
- Freire, P. (2019b). *Kültür İşçileri Olarak Öğretmenler: Öğretmeye Cesaret Edenlere Mektuplar*. (Çev. Çağdaş Sümer). İstanbul: Yordam Kitap.
- Freire, P. (2019c). *Yüreğin Pedagojisi*. (Çev. Özgür Orhangazi). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Freire, P. (2019d). *Ezilenlerin Pedagojisi*. (Çev. Dilek Hattatoğlu ve Erol Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freire, P. (2021a). *Umudun Pedagojisi Ezilenlerin Pedagojisi'ni Yeniden Yaşamak*. (Çev. Çağdaş Sümer). İstanbul: Yordam Kitap.
- Freire, P. (2021b). *Eleştirel Bilinç İçin Eğitim*. (Çev. Dilek Hattatoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Ilgaz, S. ve Bilgili, T. (2006). Eğitim ve Öğretimde Etik. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 199-210.
- Küçükali, R., Kadan, G. ve Ada, Ş. (2021). Eğitimde Etik, (Ed. Rıdvan Küçükali), *Eğitim Felsefesi* (ss. 267-285). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Mayo, P. (2012). *Özgürleştirilen Praksis*. (Çev. Hasan Hüseyin Aksoy ve Naciye Aksoy). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Roberts, P. (2000). *Education, Literacy, and Humanization: Exploring the Work of Paulo Freire*. Westport: Greenwood Publishing.
- Uzun, F. (2022). Eğitimde Etik ve Ahlâki Değerlerin Artan Önemi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (31), 91-105.
- Vittoria, P. (2017). *Paulo Freire "Diyaloğun Pedagojisine Giden Yol"*. (Çev. Yasemin Tezgiden Cakacak ve Erdal Cakacak). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Extended Abstract

Since teaching has always been seen as a sacred work, the act of teaching has had a close relationship with ethics in every period of history. For this reason, as for every professional person, there are principles that teachers should consider while doing their jobs. These principles are like a light that shows the way when the teacher decides on a subject, acts, or encounters a problem. This issue was handled as an important issue to be emphasized by Paulo Freire (1921-1927), the key figure in the tradition of critical pedagogy, who approaches education with a critical lens. When Freire's thoughts are examined, it will be easily seen that education and ethics are not separated from each other. According to Freire, the fact that teachers knew a subject and learned how to teach it did not mean that they had the necessary competence to do the job. For example, a teacher's lack of knowledge can lead to failure, while a teacher's irresponsibility and lack of humility can lead to failure. In Freire, this ethics, which was considered intertwined with teaching activities, meant honoring the dignity of the profession and respecting the student's self, identity and right to exist.

For Freire, the necessary context between the act of teaching and ethics could not be separated from his thoughts on education. The basis of the understanding of education that he criticized is based on the narrative and storing information for the student. In this understanding of education, which Freire described as the *banking model of education*, the teacher is acting as the narrator, and the student is passive as the information bearer and takes the material piled up on him without questioning. In such an understanding of education, the teacher-student relationship, which is shaped by the teacher's students and the student's teacher, creates a gap between both sides. Freire wanted to overcome this gap with the *problem-posing education model* that he insisted on. Because in this understanding of education, neither teacher has students nor students have teachers. There is only the teacher as the student and the student as the teacher, and knowledge is structured by both. The basis of his thoughts on education was based on the idea that the act of teaching was not to transfer knowledge but to create an opportunity for the production or construction of knowledge. In the teaching and learning process, the teacher learns from the students while teaching; while students are taught to them, people who teach themselves are also involved in the process. Freire wanted this idea to be indispensable for teachers from the first day they stepped into the profession.

To move from Freire's *banking model of education*, where knowledge is dictated from the top down, to a *problem-posing education model*, where knowledge is built by teachers and students, the teacher must have some qualities, virtues, and principles to be observed. For Freire, the

teacher must be humble and ask, “Do you know who I am?” should stay away from his arrogance. The teacher should be loving and dedicated to his work. The teacher must be brave and walk on the unjust without fear. The teacher should be tolerant and respect differences. Freire added determination, security, the tension between patience and impatience, and the joy of life to the qualities that the teacher should develop in herself/himself.

The teacher must know that it is not possible to teach without learning, that educational praxis must defend criticality, and that reading the world is equivalent to reading the word. The teacher, who sets an example not only with her / his words but also with her / his actions, should be respectful of the past knowledge and identities of the students and be aware of the student's incompleteness. The teacher should be a prudent and good listener who keeps the student's curiosity alive and ensures the formation of a cheerful and promising pedagogical process. The ideas that Freire put forward might seem utopian, or it might be thought that Freire was trying to create a saint rather than a teacher. He was aware that the teacher can have his faults as well as his virtues. Freire only wanted teachers who take their job seriously and have the working discipline to educate and cultivate students.